

POSUDEK VEDOUCÍHO DIPLOMOVÉ PRÁCE

Autorka: Tereza ERBENOVÁ

aprobace: specializace v pedagogice, učitelství pro 2. stupeň ZŠ – český jazyk a literatura, učitelství pro 2. stupeň ZŠ – německý jazyk a literatura,

akad. rok: 2020/2021

Název DP: Neverbální komunikace učitele na druhém stupni základní školy.

Oponentka: Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.

1. Koncepce, pojetí a teoretická východiska práce

Předmětem závěrečné práce je téma pro každodenní vyučování typické, jsou jimi učitelské projevy neverbální komunikace, upřesněně v podmínkách druhého stupně základních škol. Jedná se o problematiku, které je svým způsobem paradoxní; na jedné straně je teoreticky a metodologicky méně často zpracovávána, a na stranu druhou jsou mimoslovní projevy (pedagoga) každodenní realitou s rozmanitostí svých podob a nepřehlédnutelnou četností. Neverbální sdělování **v podmínkách školní edukace vychází z konceptu obecného mezilidského sdělování** (má svoji vnější podobu iniciovanou vnitřními procesy), a zároveň a specificky plní sociální a didaktické funkce v souladu se vzdělávacími intencemi. Je proto potřebné čas od času se mimoslovnímu sdělování (i v podmínkách edukace) věnovat, a to jak připomínáním či rozšiřováním teoretického poznání, tak i obohacováním metod empirického poznávání komunikace v reálném prostředí škol. Možná širším úvodem konstatují vhodnost autorčina výběru tématu a jeho nepřehlédnutelný význam pro pedagogickou teorii i výzkumnou praxi.

K formální stránce. T. Erbenová představuje text o 84 stranách přímého textu a navazující přílohové části. Bibliografické zázemí čítá 32 odkazů, které autorka citovala uvnitř hodnoceného textu. Dodávám, že uváděné tituly jsou signifikantní pro zpracovávané téma a představují solidní poznatkový zdroj pro tvorbu teoretické základny diplomové práce. Méně jsou ale zastoupeny literární zdroje popisující komunikační výzkumy, včetně oněch neverbálních.

Struktura hodnoceného textu. Soudě nejen z obsahu je skladba dílčích kapitol logická a přesvědčuje o promyšleném přístupu. Autorka vychází z predikovaných cílů (jak pro teoretickou, tak empirickou část) a také připomíná ty okolnosti, které vedly ke vzniku DP.

Teoretická opora práce má logický, utříděný a systematický tvar a představuje **čtyři kapitoly** před výzkumem „předsunuté“ teorie. Strategie řešení teoretického „soklu“ připomíná obrazové zoomování; v centru pozornosti jsou nejprve zásadní poznatky o mezilidské komunikaci, poté jsou rozepsány odlišnosti verbálních a neverbálních projevů, dalším přiblížením se objevují témata o kulturních proměnných, ovlivňujících neverbální sdělování a nakonec v největším detailu se autorka rozepisuje o jednotlivých aspektech extralingvistických projevů.

Dodávám, že právě ve zmiňované poslední teoretické kapitole T. Erbenová pracuje s dvěma doplňujícími se pohledy: nejprve popisuje a charakterizuje ten který extralingvistický znak nonverbální komunikace, aby v zápleť uvedla odpovídající příklady sdělování ze školní praxe.

Domnívám se, že se autorce podařilo interpretovat „ústřední téma“ diplomového zadání **v potřebné mezioborovosti**, a to v sociálních, psychologických i pedagogicko-didaktických souvislostech. Výsledným efektem po přečtení uváděné teorie je poznání, že ve školní praxi se každodenně vyskytují mimoslovní učitelovy projevy, které jsou na jednu stranu individuálně vyjádřené a sledují konkrétní edukačně sociální záměry v konkrétním situačním kontextu, na straně druhé vycházejí s obecného komunikačního repertoáru mimoslovního mezilidského sdělování, jeho tradované podoby a významové interpretace.

Aby adresáti sdělení (tedy žáci či studenti) záměrům mimoslovní učitelovy komunikace porozuměli, je třeba, aby pedagogova nonverbalita byla výrazově i významově srozumitelná a odpovídala autentické situaci. Otázkou však je, kde a v jaké podobě by měli vyučující osvojovat adekvátní nonverbální chování a to „transformovat“ pro podmínky školní praxe.

Závěr k teoretické části práce: autorka prokázala, že umí vyhledávat validní literaturu a je schopna z ní vytěžit hlavní i parciální informace.

2. Empirická část práce

S empirickou částí se čtenář setkává na s. 57 a dalších. Ukazuje se, že také druhý díl DP je přehledný, má zřetelný **metodologický profil a návaznost na teoretickou základnu**. Prvořadým cílem výzkumné části bylo **identifikovat nonverbální chování vyučujících** v reálném prostředí škol, zařadit je do autorského systému konkrétních projevů a poté získaná data zpracovat do tabulární či grafické podoby a v závěru je interpretovat. **Dílním záměrem** bylo potvrdit či vyvrátit kvalifikovaný předpoklad, že nejčastějším mimoslovním projevem jsou gestická vyjádření.

Data autorka sbírala **nezúčastněným pozorováním komunikace** v hodinách českého jazyka na druhém stupni ZŠ a v reálném čase kódovala nonverbalitu učitele do svépomocně vytvořeného pozorovacího protokolu. Byla to tak trochu cesta z nutnosti, protože vyučující nepřístupily na možnost audiovizuálního záznamu vyučování. T. Erbenová do přímého pozorování „on line“ šla i s vědomím rizika, které tento přístup v sobě obsahuje.

Jednoznačně nejzajímavějším metodologickým počinem byla **tvorba kódovacího nástroje**. Představuje matici o 9 prvcích (od mimických projevů až po vnější vzhled mluvčích) a k nim pozorovatelka přiřazovala jednu z 20 výtípaných sociálně-didaktických funkcí, které ten který projev sledoval. Výsledkem byly tabulární přehledy z každého vyučování, jak jsou uvedeny v Tabulkách 1 až 8.

Smyslem recenze určitě není „opisovat“ obsah teoretické či empirické části hodnoceného textu. Proto se spíše zaměřím na nejdůležitější výsledky, které z výzkumných sond vplynuly. Z množiny údajů chci upozornit alespoň na **dva podstatné výsledky:**

- potvrdila se originalita neverbálního sdělování v závislosti na pedagogově individualitě. Znamená to, že mimoslovní jednání je nedílnou součástí učitelova pedagogického stylu (je tím typický, jeho projevy žáci individuálně „dekódují“ i předjímají),

- potvrdilo se kvalifikované očekávání, že nejčastějším učitelským projevem je gestika. Ta je také významově nejbohatší (kupř. upozorňuje žáky na významné pasáže učiva, pomáhá organizovat vyučování a v neposlední řadě je jejím záměrem změnit žákovo nevhodné chování).

Přes patrnou srozumitelnost empirického šetření se vynořily i **otázky**, které nebyly v textu zodpovězeny. Kupř. čtenář má velmi málo informací o respondentech, resp. o hodnocených vyučujících. Neznáme délku jejich pedagogické praxe, neznáme jejich dlouhodobé komunikační charakteristiky... nevíme mnoho o didaktických profilech jednotlivých vyučovacích hodin... nevíme, jestli se diplomantka pokusila „standardizovat“ podmínky pro pozorování a kódování atd.

Poznámka vedoucího práce: příjemné je konstatování, že T. Erbenová byla při tvorbě diplomové práce velmi aktivní a samostatná. Nemohl jsem nevidět, jak pracuje s časovou představou tvorby jednotlivých kapitol, jak propojovala dílčí součásti DP ve funkční a smysluplný celek. Také mailová komunikace byla věcná, se snahou vždy vyřešit mnohdy všetečné připomínky vedoucího práce.

3. Inspirace - otázky k obhajobě

Autorka by mohla při obhajobě práce zodpovědět např. tyto dotazy:

- a) Zpracování a interpretace dat o neverbálním sdělování zůstalo v práci především na základní úrovni (tabulky, procentová vyjádření četnosti). Které náročnější statistické postupy by bylo možné dále použít?
- b) Jakými cestami by bylo možné v učitelském studiu nacvičovat rozvoj neverbální komunikace u studentů učitelských studií?

4. Závěr - shrnutí

Hodnocená diplomová práce splňuje nároky kladené na práce tohoto druhu. Proto ji

navrhuji klasifikovat.....(A)

Hradec Králové 30. 6. 2021

Doc. PhDr. T. Svatoš, Ph.D.,
externí vyučující KPP PedF UHK